

Katarzyna Krawczyk

Streszczenie rozprawy doktorskiej w języku polskim

Pozycja i kierunki aktywności Klementyny z Sanguszków Ostrowskiej Małachowskiej w pierwszej połowie XIX wieku

Praca ma na celu przybliżenie sylwetki i zarys działalności Klementyny z Sanguszków 1° v. Ostrowskiej, 2° v. Małachowskiej (1786–1841). Arystokratka pochodziła z dużego rodu książąt Lubartowiczów Sanguszków, linii kowelskiej. Jej rodzicami byli Janusz Modest (1749–1806) i Aniela z Ledóchowskich (ok. 1750–1823) Sanguszkowie, a dziadami po mieczu – marszałek wielki litewski Paweł Karol (1680–1750) oraz Barbara z Duninów Sanguszkowa (1718–1791). Babka Klementyny była ważną postacią w dziejach rodu. Z powodzeniem oddawała się działalności literackiej i translatorskiej, prowadziła salon towarzyski i utrzymywała kontakty z artystami czasów stanisławowskich, w tym z wybitnymi przedstawicielami epoki oświecenia – Ignacym Krasiekim (1735–1801), Franciszkiem Karpińskim (1741–1825) i Elżbietą Drużbaeką (1695–1765).

Rozprawa została podzielona na wstęp, cztery rozdziały, zakończenie oraz bibliografię. W rozdziale pierwszym: *Kobieta u schyłku epoki staropolskiej i w pierwszej połowie XIX wieku* przedstawiono wybrane problemy ukazujące społeczną i kulturową pozycję kobiet na przełomie XVIII i XIX stulecia, ich sytuację prawną, zwłaszcza w świetle Kodeksu Napoleona, a także ich wychowanie, edukację i co za tym idzie, chęć odkrywania świata poprzez zagraniczne podróże. Nakreślono także najbardziej charakterystyczne kierunki aktywności arystokratek, czyli zaangażowanie społeczne, kulturalne i polityczne. Rozdział drugi *Środowisko rodzinne Klementyny Sanguszkówny* stanowi omówienie roli jaką odgrywało środowisko rodzinne w życiu arystokracji. Rozpoczyna go krótka charakterystyka Zaslawia – jednej z siedzib rodowych Sanguszków, a także miejsca, w którym przyszła na świat Klementyna Sanguszkówna. Następnie przybliżono sylwetki jej dziadków zarówno po mieczu, jak i po kądzieli. Przedstawiono również charakterystyki rodziców Sanguszkówny – Janusza Modesta oraz Anieli z Ledóchowskich Sanguszkowej, a także wspomniano o dwóch starszych braciach Klementyny – Konstantym (1781–1808) i Karolu (1779–1840). Osobny punkt w tym rozdziale stanowi edukacja w rodzinie Sanguszków. Poruszono także kwestie dwóch małżeństw Klementyny – pierwszym mężem był Władysław Ostrowski (1790–1869), drugim Leon Małachowski (1807–1838). Trzeci rozdział *Europejskie podróże Klementyny z Sanguszków w latach 1816–1830. Choroby i troska o zdrowie* został podzielony na dwa podrozdziały. W pierwszym z nich zostały przedstawione europejskie podróże

Klementyny z Sanguszków w omawianym okresie. Hrabina w tym czasie kilkakrotnie odwiedzała włoskie i niemieckie miasta, Paryż, Wiedeń, Brukselę, a także Genewę. Specjalne miejsce na jej mapie podróży miały miejscowości uzdrowiskowe, do których regularnie wyjeżdżała nie tylko w celach rozrywkowych i poznawczych, ale przede wszystkim po to, by poprawić swój stan zdrowia. Kwestii jej choroby poświęcony jest drugi podrozdział. Temat ten został połączony z podróżami, ponieważ Sanguszkówna najczęściej udawała się na leczenie do zagranicznych lekarzy. Na podstawie wymienionych przez nią w korespondencji dolegliwości, objawów i sposobów, w jaki podejmowano się jej leczenia, zaryzykowano stwierdzenie, że choroba, na którą cierpiała przez większość swojego życia, to gruźlica. W ostatnim rozdziale *Działalność kulturalna, fundacyjna i patriotyczna* starano się pokazać aktywność hrabiny 1° v. Ostrowskiej. Jeden z podrozdziałów poświęcono omówieniu kwestii udzielenia wsparcia finansowego przez Klementynę Leonardowi Chodźce, w celu zakupu polskich czełonek potrzebnych do wydania pierwszej paryskiej edycji *Poezji* Adama Mickiewicza. Następnie przedstawiono Klementynę 1° v. Ostrowską jako właścicielkę dóbr lubartowskich w latach 1823–1839. Została tu między innymi zarysowana historia pałacu w Lubartowie w kontekście podjętej przez Sanguszkównę przebudowy rezydencji. W rozdziale podjęto również próbę przedstawienia działalności właścicielki dóbr lubartowskich w trakcie powstania listopadowego – jej zaangażowania finansowego i społecznego na rzecz powstańców, a także nieugiętą postawę wobec rosyjskiego zaborcy. W ostatnim podrozdziale starano się pokazać ostatnie lata życia hrabiny, również te spędzone w Paryżu, oraz inicjatywy, jakie jeszcze podejmowała. Było to przede wszystkim udzielanie wsparcia finansowego, gdyż po sprzedaniu dóbr lubartowskich dysponowała znacznym majątkiem. Jedną z nich było ufundowanie kościoła pw. św. Karola Boromeusza w Warszawie. Było to jej ostatnie przed śmiercią przedsięwzięcie w kraju. Podjęto także próbę przybliżenia jej losów po wyjeździe do Paryża, gdzie do końca swoich dni wspierała polskich emigrantów, a także omówienia sporów o pozostawiony przez nią majątek.

Dysertacja jest próbą odpowiedzi na pytania o zaangażowanie hrabiny na polu kulturalnym, fundacyjnym, dobroczynnym i patriotycznym. W toku pracy starano się także zestawić Klementynę z Sanguszków z innymi kobietami z tego rodu, przede wszystkim z jej babką księżną Barbarą Sanguszkową. W oparciu o dostępne źródła, zwłaszcza o korespondencję hrabiny, udało się ustalić, że Klementyna z Sanguszków starała się być aktywna na wielu płaszczyznach. Patriotyczną postawę udowodniła swoją działalnością podczas powstania listopadowego, a także wspierając polskich emigrantów w Paryżu. Przede wszystkim przeznaczała znaczne kwoty na powstańcze szpitale i organizowane zbiórki oraz

aktywnie wykonywała potrzebne prace na rzecz lubartowskich lazaretów. Drugim obszarem aktywności hrabiny Ostrowskiej była działalność kulturalna. Były to drobne inicjatywy, zwłaszcza w porównaniu z zaangażowaniem jej babki, księżnej Barbary z Duninów Sanguszkowej. Sanguszkówna miała w sobie wrażliwość na literaturę piękną, i z pewnością знаła utwory Adama Mickiewicza. Ceniła poetę i była pod wrażeniem nie tylko jego twórczości, lecz także jego postawy patriotycznej. Dlatego też zdecydowała się wspomóc finansowo zakup polskich czonek, dzięki czemu możliwe było wydanie pierwszej paryskiej edycji *Poezji Mickiewicza* w 1828 roku. Dziesięć lat później udzieliła podobnego wsparcia profesorowi zoologii Feliksowi Pawłowi Jarockiemu, który dzięki hrabinie wydał szósty tom pracy naukowej pod tytułem *Zoologia, czyli zwierzętopismo ogólne podług najnowszego systemu ułożone*. Inny charakter miała fundacja warszawskiego kościoła pw. św. Karola Boromeusza, której hrabina dokonała w 1840 roku, kilka miesięcy przed śmiercią. Świadczy to o tym, że Klementyna Sanguszkówna była wrażliwa na tego typu problemy i starała się pomagać w miarę swoich możliwości. Z zagranicznych wyjazdów przywiozła do kraju dwa obrazy cenionych artystów – *Ecce homo* pędzla Carla Dolciego oraz portret namalowany przez Vincenza Camucciniego. Obydwa dziś znajdują się w Muzeum Okręgowym w Tarnowie. Hrabina kupiła ponadto reprodukcję obrazu tego artysty pod tytułem *Odjazd Regulusa*. Liczba zakupionych dzieł sztuki przez Sanguszkównę nie jest imponująca i na tej podstawie nie można uznać jej za kolekcjonerkę, ani stwierdzić, że pasjonowała się malarstwem. Z pewnością Klementyna była wrażliwa zarówno na dzieła plastyczne, jak i literackie, jednak na podstawie zachowanych źródeł nie można jednoznacznie stwierdzić, aby były to pogłębione zainteresowania. Trzeba zauważyć, że aktywność hrabiny 1° v. Ostrowskiej, 2° v. Małachowskiej była w zdecydowany sposób ograniczona ze względu na chorobę, z którą się zmagala.

Próba naszkicowania działalności Klementyny z Sanguszków plasuje ją w gronie kobiet, które podejmowały wysiłki, by zaznaczyć swoją obecność w ówczesnym środowisku arystokratycznym. Należy zaznaczyć, że nie była to tak imponująca postać jak jej babka, księżna Barbara z Duninów Sanguszkowa. Jednak pomimo niewielkiej aktywności na polu artystycznym, charytatywnym i patriotycznym, dodatkowo ograniczonej postępującą chorobą, hrabina nie pozostała obojętna wobec współczesnych jej wydarzeń i w miarę możliwości starała się wspomagać różnego rodzaju inicjatywy. Życiorys Klementyny z Sanguszków potwierdza pewne schematy dotyczące wychowania, prowadzenia życia towarzyskiego, czy działalności społecznej i dobroczynnej arystokratek pod koniec XVIII i w pierwszej połowie XIX stulecia.